

<http://revped.ise.ro>

Print ISSN 0034-8678; Online ISSN: 2559 - 639X

JENA PLAN PEDAGOGY IN ROMANIA

Pedagogia Planului Jena în România

Monica CUCIUREANU, Robert PFÜTZNER

Journal of Pedagogy, 2024 (2), 197 - 217

The online version of this article can be found at: <https://revped.ise.ro/category/2024-nr-1-2-lxxii-2/>

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.
To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

Published by:

**CENTRUL NAȚIONAL DE POLITICI ȘI EVALUARE ÎN EDUCAȚIE
UNITATEA DE CERCETARE ÎN EDUCAȚIE**

<http://www.ise.ro/>

<https://rocnee.eu/>

Further information about *Revista de Pedagogie* – *Journal of Pedagogy* can be found at:

Editorial Policy: <http://revped.ise.ro/editorial-policy/>

Author Guidelines: <http://revped.ise.ro/en/author-guidelines/>

PEDAGOGIA PLANULUI JENA ÎN ROMÂNIA

Monica Cuciureanu*

Centrul Național de Politici și Evaluare în Educație
Unitatea de Cercetare în Educație
București, România
monica.cuciureanu@ise.ro

Robert Pfützner**

Universitatea „Lucian Blaga” Departamentul de Pregătire a
Personalului Didactic
Sibiu, România
robert.pfutzner@ulbsibiu.ro

Rezumat

Planul Jena este un model pedagogic dezvoltat de pedagogul german Peter Petersen în cadrul Universității de la Jena din Germania. Modelul a fost cunoscut de unii profesori români deja în perioada interbelică, iar după 1990 a fost popularizat din nou, servind drept sursă de inovație și inspirație pe parcursul reformării și democratizării sistemului de educație din România. Planul Jena apare la nivelul educației preșcolare în patru județe din țara noastră și este una dintre cele șase alternative educaționale recunoscute și aprobate de Ministerul Educației după 1990. Articolul face o retrospectivă a dezvoltării Planului Jena în România, în contextul parcursului sistemului de educație din ultimele trei decenii și jumătate. Este prezentat succint programul dedicat formării continue a cadrelor didactice care aleg să urmeze principiile acestei alternative educaționale, precum și poziția unor educatoare care au experiență în aplicarea Planului Jena în practica din grădinițe. În final, se schițează o posibilă evoluție în viitor a acestui model pedagogic alternativ în România. Articolul este o traducere și adaptare a articolului „Jenaplan-Pädagogik in Rumänien” (Cuciureanu & Pfützner, 2024), apărut recent în „Pädagogische Rundschau”.

Cuvinte-cheie: alternative educaționale, educație preșcolară, Planul Jena, program de formare continuă.

---

* Cercetător științific, dr., Unitatea de Cercetare în Educație, Centrul Național de Politici și Evaluare în Educație, București, România.

** Lector universitar doctor, Departamentul de Pregătire a Personalului Didactic, Facultatea de Științe Socio-Umane, Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, România

Abstract

The Jena Plan is a pedagogical model developed by the German professor Peter Petersen at the University of Jena in Germany. The model was known by some Romanian teachers already in the period between the two World Wars, and after 1990 it was popularized again, serving as a source of innovation and inspiration during the reformation and democratization of the education system in Romania. The Jena Plan appears at the level of preschool education in four counties and it is one of the six educational alternatives recognized and approved by the Ministry of Education after 1990. This article makes a retrospective of the development of the Jena Plan in Romania, in the context of the development of the education system in the last three and a half decades. The program dedicated to the continuous training of teachers who choose to follow the principles of this educational alternative is briefly presented, as well as the position of some preschool teachers who have experience in applying the Jena Plan in kindergartens. Finally, a possible future evolution in Romania of this alternative model is outlined. The article is a translation and adaptation of the article “Jenaplan-Pädagogik in Rumänien” (Cuciureanu & Pfützner, 2024), which recently appeared in “Pädagogische Rundschau”.

Keywords: *continuous teachers’ training program, educational alternatives, Jena Plan, preschool education.*

1. Provocări în sistemul românesc de învățământ de după 1989

Apariția după 1990 a Planului Jena în România trebuie privită în contextul mai larg al schimbărilor din societatea românească. Ultimii 34 de ani au fost marcați de schimbări accelerate, pe toate palierele societății: politic, economic, social – toate cu impact asupra educației. Fără să ne oprim în detaliu asupra tuturor acestor paliere, vom menționa câteva date, care pot da cititorului dimensiunile acestor schimbări și explica, în parte măcar, efectele lor asupra școlii și a configurării educației din ultimele decenii.

Un prim aspect vizează **procentul din PIB alocat educației**. Deși legile educației stipulau alocarea unui buget de 6% din PIB pentru educație (Legea educației naționale 1/2011, cap. I, art. 8), în mod constant acest procent nu a fost atins. De exemplu, pentru anul 2023 a fost alocat educației 3,2% din PIB/ 8,14% din bugetul general consolidat, adică peste 49.500 milioane lei, ceea ce reprezintă cam jumătate din ceea ce era prevăzut la nivel legislativ (Legea învățământului preuniversitar 198/2023, cap. X, art. 134 prevede alocarea a minimum 15% din bugetul general consolidat). Această subfinanțare cronică a învățământului a avut în timp efecte vizibile, negative asupra calității educației.

Un alt aspect îl reprezintă **schimbările politice accelerate, inclusiv ale miniștrilor educației**. Din 1990 până în prezent s-au schimbat peste 24 de miniștri ai educației, unii dintre ei cu mai multe mandate, alții cu mandate interimare, eventual cumulate cu mandate din alte ministere sau alte funcții politice. Au existat ani în care s-au perindat câte patru (2012), trei (2018) sau doi (2008, 2019) miniștri ai educației în același an, evident cu impact asupra posturilor din subordine (din minister, din inspectoratele școlare județene și chiar din conducerea unităților școlare). Câteva urmări vizibile au fost neregularități și schimbări de accent în politicile educației sau cele instituționale, discontinuități în derularea anumitor proiecte sau chiar sistarea unora dintre ele. Astfel, inițiative care aveau nevoie de stabilitate și predictibilitate au fost sortite eșecului.

Schimbările legilor educației și ale legislației adiacente au venit în mod firesc, pentru a fundamenta printr-un nou cadru legislativ modificările din

sistemul de educație și a-l adapta la noile realități de la nivel național, respectiv a le armoniza cu tendințele de la nivel internațional în educație. Din punctul de vedere al evoluției alternativelor educaționale, deja în **HG nr. 283/ 1993**, la articolul 11 este prevăzută posibilitatea de organizare a claselor cu învățământ alternativ (Freinet, Montessori, Waldorf etc.). Se prevede, de asemenea, că „înființarea claselor, numărul elevilor, planurile și programele de învățământ, precum și modul de funcționare a claselor se aprobă, la începutul anului școlar, de către Ministerul Învățământului.” (HG nr. 283/ 1993, art. 11). **Legea învățământului nr. 84/ 1995** prevede la articolul 14 că „Alternativele educaționale pot fi organizate în sistemul de învățământ de stat și particular, pe baza evaluării și validării lor de către Ministerul Învățământului”. **Legea educației naționale nr. 1/ 2011** alocă alternativelor educaționale secțiunea 16. În articolul 59, punctele (1)-(5) sunt legiferate mai multe aspecte privind inițierea, organizarea și acreditarea alternativelor educaționale, autonomia organizatorică și funcțională a acestora, în conformitate cu specificul propriu, deschiderea lor față de orice cetățean român care dorește să frecventeze o asemenea formă de învățământ, precum și aspecte legate de formarea și perfecționarea cadrelor didactice care lucrează într-o alternativă educațională. În prezent, funcționarea alternativelor educaționale este reglementată prin **Legea învățământului preuniversitar nr. 198/ 2023**, secțiunea 5, articolul 26, punctele (1)-(6). Suplimentar față de prevederile anterioare, se stipulează necesitatea existenței unei metodologii proprii aprobate prin ordin al Ministrului Educației. Se evidențiază rolul sporit de control al Ministerului Educației și al instituțiilor din subordine pentru aprobarea, autorizarea, acreditarea și evaluarea periodică a alternativelor educaționale: „Aprobarea alternativelor educaționale se face prin ordin al ministrului educației, la propunerea direcțiilor de specialitate din minister.” (Legea 198/ 2023, art. 26, pct. 2), „Autorizarea de funcționare provizorie, acreditarea, precum și evaluarea periodică a alternativelor educaționale se fac potrivit normelor metodologice aprobate prin ordin al ministrului educației, la propunerea A.R.A.C.I.P.” (Legea 198/ 2023, art. 26, pct. 3). Ca atare, pentru înființarea grupelor, claselor sau unităților de învățământ alternativ, un rol important revine Comisiei Naționale pentru Alternative Educaționale, iar pentru autorizarea de funcționare provizorie, acreditarea și evaluarea periodică este responsabilă Agenția Română de Asigurare a Calității în Învățământul Preuniversitar.

Suplimentar, a apărut **Regulamentul de organizare și funcționare a învățământului preuniversitar alternativ nr. 5571/ 2011**, care „definiște locul și rolul alternativelor educaționale în sistemul de învățământ din România și stabilește cadrul juridic și instituțional necesar promovării și dezvoltării pluralismului educațional românesc” (R.O.F.Î.P.A. nr. 5571/ 2011, art. 1). Documentul a fost actualizat recent prin **Regulamentul de organizare și funcționare a învățământului preuniversitar alternativ** din 23 septembrie 2024.

Reforma în educație din ultimele decenii a presupus o permanentă schimbare de accente, prioritizând diferite segmente de populație și/ sau domenii. Între ele amintim: alternativele educaționale, educația timpurie, educația copiilor cu CES, educația pentru cetățenie democratică, educația ecologică, învățământul tehnic și profesional, mobilitățile profesorilor/ elevilor etc. Alternativele educaționale au reprezentat, în general, o sursă de inspirație și au oferit modele de bune practici pentru învățământul tradițional, în special la nivelul educației timpurii.

Mai recent, **pandemia de COVID-19** și efectele ei asupra societății, în general, și a educației, în mod particular, **au avut efecte vizibile, negative asupra calității și constanței procesului de educație** (care a avut de suferit în multe școli din mediul rural și din zone izolate), **dar și efecte pozitive asupra digitalizării sistemului de educație**, a extinderii serviciilor de internet în unele zone rurale/ izolate, a elaborării de resurse digitale deschise, a diversificării metodelor de educație și formare etc. (Centrul Național de Politici și Evaluare în Educație - Unitatea de Cercetare în Educație, 2020).

În fine, discontinuitățile și schimbările de accent din sistemul de educație s-au răsfrânt și asupra cercetării din acest domeniu, prin **fluctuația existenței unei instituții cu atribuții în domeniul cercetării/ dezvoltării de programe în domeniul educației**, dar și diversificarea furnizorilor de cercetare în domeniu. Stă mărturie în acest sens reînființarea (în ianuarie 1990), desființarea (în noiembrie 2019), apoi apariția deciziei de reînființare (în 2023) a Institutului de Științe ale Educației (I.S.E.), „instituție națională de cercetare, dezvoltare, inovare și formare în domeniile educației și tineretului, ce contribuie activ la inovația în educație prin expertiză, formare, studii și

cercetări” (<https://www.edu.ro/>). Precursorul acestui institut, Institutul de Științe Pedagogice, creat în 1951, fusese deja desființat anterior (în 1982), în urma mișcării unui grup de intelectuali, cunoscută ca „Afacerea Meditația Transcendentală” (Jela et al., 2004). În ianuarie 1990, ca măsură reparatorie, a fost reînființat institutul, ca unitate de cercetare, cu personalitate juridică, aflat în subordinea Ministerului Educației.

În prezent, cercetarea în domeniul educației se realizează și în universități, respectiv prin ONG-uri cu preocupări în domeniul educației. Ele sunt adesea de mai mică anvergură și nu fundamentează în mod necesar deciziile de politici în domeniul educației luate de către minister. Prin urmare, ele completează, nu suplinesc programele de cercetare care se realizează în Unitatea de Cercetare (fostul I.S.E.) din cadrul Centrului Național de Politici și Evaluare în Educație (C.N.P.E.E.).

2. Alternativele educaționale în contextul reformei educației

După 1990 a existat la nivelul întregii societăți o mare nevoie de cunoaștere și dorință de a afla ce se întâmplase în ultimele decenii dincolo de „cortina de fier”, în țările Europei de Vest, în special, și în lume, în general. Restricționarea informației, filtrarea prin prisma doctrinei politice dominante în România comunistă crease deja acțiuni individuale sau de grup de dizidență, iar persoanele în căutarea altui adevăr decât cel prezentat ca absolut se înmulțiseră și deveniseră o masă critică.

În acest context trebuie înțeleasă și solicitarea Ministerului Educației către Institutul de Științe ale Educației, de a realiza un studiu prin care să se investigheze principalele alternative educaționale care luaseră avânt în ultimele decenii în Europa și care puteau servi drept sursă de inspirație pentru reformarea învățământului românesc de după decembrie 1989. Astfel a apărut în 1992 lucrarea intitulată „Modele pedagogice alternative” sub coordonarea doamnei Ioana Herseni. În cadrul acestei lucrări s-a realizat un scurt istoric al apariției alternativelor educaționale la nivel internațional și au fost analizate succint modelele pedagogice promovate de Maria Montessori, Celestin Freinet, Peter Petersen, Hermann Lietz și Rudolf Steiner. După elaborarea

acestei lucrări au fost inițiate proiecte de pilotare a unora dintre alternativele educaționale investigate. În cadrul acestora au fost organizate cursuri de formare pentru cadrele didactice, conferințe internaționale, au fost elaborate și publicate articole pe teme vizând alternativele educaționale, au apărut diferite lucrări pentru popularizarea metodelor pedagogice alternative.

Ministerul Educației a manifestat în acei ani interes și a încurajat apariția învățământului alternativ în România, considerând că pluralismul educațional este o marcă a democrației în educație. S-au semnat acorduri bilaterale între Ministerul Educației și reprezentanții alternativelor, ceea ce a condus la o creștere progresivă a numărului de grupe/ clase/ unități care funcționau astfel în țară. Părinților le era permis să opteze pentru o anumită școală, nu numai în funcție de proximitatea față de domiciliul copilului, ci și în funcție de modelul educațional urmat. În timp, această posibilitate a implicat o mai mare atenție din partea părinților pentru asemenea aspecte care să corespundă în cât mai mare măsură viziunii lor asupra educației. La rândul lor, cadrele didactice au reflectat cu mai multă atenție asupra activității proprii și au configurat procesul de educație aplicând principiile altor modele pedagogice decât cele „main-stream”. Au apărut astfel comunități educaționale dinamice, cu profesori, părinți și elevi tot mai motivați, mai conștienți de libertatea lor de opțiune și mai dornici să și-o exercite.

După înființarea Comisiei Naționale pentru Alternative Educaționale (C.N.A.E.) în anul 1999, s-au derulat periodic conferințe naționale ale alternativelor educaționale la care participau – în afară de reprezentanți ai asociațiilor, fundațiilor și organizațiilor care gestionau alternativele educaționale și reprezentanți ai Ministerului Educației, respectiv ai inspectoratelor județene – profesori, educatori, alți profesioniști în domeniul educației, popularizându-se astfel ideile și principiile alternativelor educaționale.

Aceste acțiuni, dublate de interesul crescut al profesorilor pentru o altfel de educație, mai modernă, mai puternic centrată pe copil, individualizată și adaptată noilor realități din societatea românească au condus la creșterea numărului celor implicați și a celor interesați să urmeze stagiile de formare continuă pentru alternativele educaționale.

Prima evaluare instituțională a alternativelor educaționale a avut loc în anul

2002 și a urmărit, pe de-o parte, să realizeze o imagine actualizată a stării „subsistemului” alternativelor educaționale în România (baza legală de funcționare, rețeaua școlară, curriculum, eficiența internă și externă, resursele umane, materiale și financiare, management), iar pe de altă parte, să ofere reprezentanților alternativelor educaționale oportunitatea de a relata din propria perspectivă evoluția alternativei la nivel național. Ca urmare a acestui demers de evaluare instituțională a apărut în anul 2003 lucrarea „Alternativele educaționale din România” (Felea, 2003). În această lucrare, Gheorghe Felea, la vremea respectivă inspector general pentru alternative educaționale și învățământ particular, scria: „Trebuie precizat că, până la evaluarea instituțională din perioada 11-29.03.2002, nu s-a realizat o investigație completă și profundă a problematicii presupuse de alternativele educaționale, demersurile anterioare ale MEC fiind nesistematice și, mai ales, insuficient valorificate în proiectarea activității din subsistem. Toate acestea se datoresc și situației speciale din România, unde alternativele educaționale au devansat inițiativele legislative sau normative, evoluția acestora stând în diverse momente ale dezvoltării lor sub semnul aleatoriului sau al anomiei.” (Felea, 2003, p. 26). Această situație a fost corectată ulterior prin realizarea unui cadru legislativ mai solid: detalierea problematicii alternativelor educaționale în Legea Educației Naționale nr. 1/ 2011 și apariția Regulamentului de organizare și funcționare a învățământului preuniversitar alternativ nr. 5571/ 2011.

La aproape un deceniu după prima evaluare instituțională a alternativelor educaționale a apărut lucrarea de cercetare „Punți de trecere între învățământul tradițional și cel bazat pe modele pedagogice alternative în sistemul românesc de învățământ” (Cuciureanu, 2011). Cercetarea care a stat la baza acestui studiu a avut ca punct de pornire întrebarea adresată adesea de părinții copiilor care urmau grădinița sau școala primară într-o alternativă educațională: cum se integrează copiii lor în învățământul de masă, dacă respectivul model pedagogic nu are continuitate și în gimnaziu sau liceu, respectiv dacă nu există următoarele niveluri de școlaritate în localitatea lor de domiciliu? S-a investigat oferta alternativelor educaționale, iar rezultatele investigației de teren s-au grupat în funcție de trei aspecte:

- (1) poziția alternativelor educaționale în oferta școlară (gradul de cunoaștere și de promovare a alternativelor educaționale, susținerea cadrelor didactice în derularea activităților specifice, condițiile de lucru pentru cei

- care își derulează activitatea în sistemul de învățământ preșcolar și primar în alternativele educaționale);
- (2) opinii și atitudini ale cadrelor didactice și ale părinților privind alternativele educaționale (motivația părinților în alegerea unui anumit tip de învățământ pentru copilul lor și aspecte apreciate de copil, familie sau cadre didactice la alternativele educaționale);
- (3) formarea și perfecționarea cadrelor didactice.

Totodată s-au investigat și situațiile de transfer în și dinspre învățământul alternativ. Rezultatele investigației de teren pe această temă se refereau la frecvența situațiilor de transfer, la motivația și inițiativa în asemenea situații, la modul și perioada de adaptare a copilului transferat, la dificultățile întâmpinate, precum și la strategiile folosite pentru depășirea dificultăților, care apar în asemenea situații.

Și la această lucrare au contribuit reprezentanți ai celor șase alternativele educaționale recunoscute oficial, care au făcut un sumar al evoluției alternativei din 2001 în 2011. Dincolo de elementele de specificitate, ei au menționat evoluția rețelei școlare, particularități ale formării cadrelor didactice, realizări deosebite sau evenimente organizate de alternativele educaționale (ori la care acestea au participat), publicații relevante apărute în România în deceniul respectiv, informații solicitate cel mai frecvent de părinți și opinia publică etc.

Ulterior au apărut și programe de formare inițială pentru alternativele educaționale, de exemplu masteratul interdisciplinar „Pedagogii alternative și arta teatrală în educație” (PED-ArtE) în cadrul Facultății de Psihologie și Științele Educației a Universității din București.

3. Câteva puncte de reper pentru introducerea Planului Jena în România

- **1940:** Apariția în limba română a lucrării sintetice „Planul Jena cel mic” (Petersen, 1940). În perioada interbelică, lucrarea „Planul Jena” a lui Peter Petersen a devenit cunoscută și în România. Lucian Bologa,

profesor la Școala Normală „Andrei Șaguna” din Sibiu, a tradus cartea „O școală primară liberă și generală după Planul Jena (Planul Jena cel mic)”, apărută la editura Cultura Românească din București, în Colecția pedagogilor români și străini, coordonată de profesorul universitar Constantin Narly. Până în prezent este singura traducere în limba română a acestei lucrări cu o mare răspândire internațională;

- **1992:** Lucrarea „Modele pedagogice alternative” (Herseni, coord.) descrie, între alte modele pedagogice cu răspândire în Europa, și Planul Jena;
- **1991-1994:** Formare, participare la cursuri și stagii practice în școli din Germania și Olanda („Freie Schule Regenbogen”, Erfurt, 1991, „Jenaplan-Schule”, Jena, 1992 și 1994; Olanda:, ian. – apr. 1994 „De Keerkring”, Schagen, „Wilbertschool”, Hengelo, „De Vlieger”, Sittard, „Jenaplanschool ‘t Hoge Land”, Epe)
- **1993-1994:** Colaborări ale I.S.E. cu Thillm, Institut für Lehrerfortbildung, Lehrplanentwicklung und Medien, Pädagogische Werkstatt, Jena, și Justus-Liebig-Universität Gießen, Fachbereich Erziehungswissenschaften, Jenaplan-Forschungsstelle;
- **1993-1995:** Inițierea și derularea în cadrul I.S.E. a proiectelor „Planul Jena în România” și **1998-2000:** „Planul Jena în actualitate”. În cadrul celor două proiecte de cercetare-dezvoltare au fost organizate cursuri de perfecționare pentru educatoare și stagii de monitorizare și sprijin în grădinițe din București, Botoșani și Brașov. Ulterior au fost incluse în proiect și grădinițe din județele Constanța, Buzău și Prahova. Cursurile s-au derulat până în anul 2018.
- **2002:** Participarea la evaluarea instituțională a unităților de învățământ și sprijin în apariția volumului „Alternativele educaționale din România” (Felea, 2003);
- **2006:** Apariția volumului „Educația altfel. Peter Petersen și modelul Planului Jena” (Cuciureanu, 2006a); Contribuții la apariția unui număr special al Revistei de Pedagogie (nr. I-XII/2006), dedicat alternativelor educaționale din România. În cadrul acestui număr au apărut mai multe articole referitoare la teoria și practica Planului Jena, precum și traducerea în limba română a Cartei Planului Jena (Both & Vreugdenhil);
- **2006-2007:** Dezvoltare conceptuală pentru „Caietul educatoarei Planul Jena” (Cuciureanu, 2007a), document în care se planifică și consemnează activitatea din grupele Planul Jena. Documentul a fost elaborat de

educatoare care utilizează principiile ale Planului Jena în activitate și aprobat de Ministerul Educației prin adresa 40763/6.11.2006. El este utilizat de cadrele didactice care lucrează după acest model pedagogic.

- **2011:** Realizarea în cadrul I.S.E. a cercetării „Punți de trecere între învățământul tradițional și cel bazat pe modele pedagogice alternative în sistemul românesc de învățământ” (Cuciureanu, 2011);
- până în **2024:** Articole în reviste de specialitate, prezentări la diferite conferințe, simpozioane, mese rotunde (Both, 2006, 2009, 2011, 2014; Cuciureanu, 2004, 2006b, 2007b, 2007c, 2008, 2011, 2014a, 2014b; Fefceac, 2006; Felea, 2014; Martinescu, 2014). Ele vizează principiile fundamentale ale Planului Jena și adaptarea modelului la contextul actual românesc. Totuși, articolele pe această temă sunt puține, iar manifestările mai degrabă sporadice. În cărțile de specialitate, precum manualele și dicționarele de pedagogie, alternativele educaționale, în general, și Planul Jena, în particular, ocupă în continuare un loc restrâns (Cucuș, 2017; Petrescu & Rafială, 2019; Țircovnicu, 1975).

4. Cursul de formare pentru alternativa Planul Jena

Pentru inițierea Planului Jena într-un județ era necesară solicitarea cadrelor didactice și o invitație oficială din partea inspectoratului județean, respectiv a Casei Corpului Didactic (C.C.D.), instituție cu responsabilități în domeniul formării continue a cadrelor didactice din județul respectiv. Se organiza la nivel local o scurtă prezentare a alternativei pentru cei dornici să se informeze. Ulterior, dacă modelul Planului Jena părea participanților o soluție pentru comunitatea educațională din care făceau parte, se iniția la nivelul județului, a localității, a unității de învățământ cursul de formare. Uneori s-au încheiat și parteneriate instituționale multianuale (de exemplu, cu C.C.D. Botoșani și C.C.D. Constanța), facilitându-se astfel organizarea cursurilor.

Includerea în programele de formare nu a ținut cont de mediul în care se afla grădinița/ școala, au fost binevenite toate cadrele didactice interesate să participe. În timp s-a observat însă o eficiență deosebită în unitățile mici, în care condițiile preexistente presupuneau gruparea eterogenă a copiilor. În aceste grupe, părinții au fost foarte cooperanți, pentru că modelul pedagogic venea să amelioreze o situație deja existentă. Grădinițele din mediul rural

făceau schimburi de experiență și de *know-how* cu cele din mediul urban, se organizau cercuri pedagogice comune și parteneriate (care presupuneau adesea și donații din partea grădinițelor din mediul urban, mai bine finanțate și dotate, fiind în comunități mai prospere).

Cursul, organizat pe patru module de câte 40 de ore, s-a dorit un curs în spirală, specific formării continue, care să îmbine teoria cu practica. După fiecare modul de formare urma o perioadă de transpunere în practică a celor dobândite pe parcursul respectivului modul și realizarea portofoliului de activitate, care fundamenta progresul în activitatea derulată potrivit principiilor Planului Jena.

Tablul nr. 1. Modulul I: Introducerea Planului Jena

Obiective	Conținuturi	Competențe dezirabile
<ul style="list-style-type: none"> • Localizarea Planului Jena în paleta alternativelor educaționale din România și Europa • Inițierea în principiile alternativei educaționale Planul Jena • Dezvoltarea capacității cadrelor didactice de a regândi spațiile educaționale de care dispun din perspectiva principiilor Planului Jena 	<ul style="list-style-type: none"> • Peter Petersen și contextul apariției Planului Jena • Principii generale ale Planului Jena • Amenajarea spațiului interior și exterior al grădiniței 	<ul style="list-style-type: none"> • Gândire critică privind propria distanță față de inovație în procesul educațional • Capacitatea de a formula propriul ideal educațional și de a se raporta la idealurile educaționale ale celorlalți • Cunoașterea principiilor generale ale Planului Jena și capacitatea de a se raporta la ele • Capacitatea de a amenaja spațiile educaționale interioare și exterioare potrivit principiilor educaționale adoptate

După parcurgerea modulului de formare, cursantele au fost solicitate ca, în ritm propriu, să transpună în practică cele învățate și să realizeze unele sarcini necesare din punct de vedere legal pentru a trece de la modelul pedagogic tradițional la Planul Jena: diseminarea informației privind principiile Planului Jena în comunitatea educațională din care fac parte (colegi, conducerea grădiniței, părinți); organizarea unor întâlniri cu părinții pentru explicarea principiilor Planului Jena și obținerea acordului de a introduce elemente ale alternativei în procesul de educație din grupă; acordul consiliului de administrație al unității de învățământ pentru introducerea Planului Jena; amenajarea spațiului interior și exterior al grupei/ grădiniței potrivit principiilor acestei alternative educaționale.

Tabelul nr. 2. Modulul II: Organizarea copiilor și a activităților în Planul Jena

Obiective	Conținuturi	Competențe dezirabile
<ul style="list-style-type: none"> • Inițierea cadrelor didactice în organizarea copiilor și a activităților potrivit alternativei educaționale Planul Jena • Dezvoltarea capacității cadrelor didactice de a crea situații pedagogice de învățare pentru copiii din grupul de bază • Inițierea cadrelor didactice în consemnarea activității desfășurate potrivit Planului Jena 	<ul style="list-style-type: none"> • Organizarea și gruparea copiilor • Metodele în educație și învățământ • Organizarea activităților 	<ul style="list-style-type: none"> • Cunoașterea principiilor de organizare și grupare a copiilor și de utilizare pedagogică a diferențelor de vârstă dintre ei • Capacitatea de a schița propria structură de organizare a copiilor în raport cu grupul de copii și cu activitățile desfășurate • Gândirea critică privind aplicarea metodelor în educație și învățământ, potrivit obiectivelor urmărite și a competențelor ce urmează a se dezvolta • Capacitatea de a înregistra în documentele existente activitatea desfășurată (planul ritmic de activitate)

Sarcinile de lucru vizează aplicarea în practică a grupării diferite a copiilor, în funcție de tipurile de activitate propuse, precum și realizarea unor materiale suport pentru sesiuni de *micro-teaching* care au în vedere cele patru metode de educație – conversația, jocul, lucrul și serbarea.

Tabelul nr. 3. Modulul III: Orientarea în mediul înconjurător

Obiective	Conținuturi	Competențe dezirabile
<ul style="list-style-type: none"> • Identificarea principalelor domenii de interes ale copiilor și a tematicilor posibile rezultate din acestea • Identificarea caracteristicilor fundamentale ale conținuturilor educaționale și respectarea lor în selectarea efectuată • Inițierea cadrelor didactice în principiile „Orientării în mediul înconjurător” (prescurtat OMI), ca domenii inter- și transdisciplinar, care permite adaptarea copiilor la realitatea cu care se confruntă • Inițierea în principii cunoașterii experiențiale și experimentarea acestora • Consilierea profesională a cadrelor didactice privind desfășurarea perioadei compacte potrivit Planului Jena 	<ul style="list-style-type: none"> • Conținuturile educaționale și organizarea activităților • Orientarea în mediul înconjurător • Învățarea experiențială • „Perioada compactă” 	<ul style="list-style-type: none"> • Capacitatea de a identifica domeniile de interes ale copiilor și de a negocia tematicile abordate • Capacitatea de a se raporta la realitatea copiilor și de a porni de la aceasta în procesul educațional • Cunoașterea caracteristicilor fundamentale ale conținuturilor educaționale și a principiilor OMI • Selectarea corespunzătoare a conținuturilor educaționale, a temelor și metodelor de lucru pentru OMI • Inițierea unor situații pedagogice, având la bază învățarea experiențială • Capacitatea de a organiza și consemna activitățile din „perioada compactă”

Lucrul independent și portofoliul de activitate vizează: trecerea personală și conștientă prin ciclul învățării experiențiale; trecerea copiilor prin ciclul învățării experiențiale; realizarea unor studii de caz prin care să se exemplifice ciclul învățării experiențiale și realizarea situațiilor pedagogice; realizarea și prezentarea unui proiect de orientare în mediul înconjurător; organizarea „perioadei compacte”; consemnarea activităților care vizează orientarea în mediul înconjurător și activitățile din „perioada compactă” în documentele specifice Planului Jena.

Tabelul nr. 4. Modulul IV: Monitorizare și evaluare în Planul Jena

Obiective	Conținuturi	Competențe dezirabile
<ul style="list-style-type: none"> • Identificarea principalelor căi de monitorizare a copiilor și a grupului • Dezvoltarea capacității cadrelor didactice de a realiza evaluarea procesului educațional și a rezultatelor, de a elabora „darea de seamă” (subiectivă și obiectivă) • Inițierea cadrelor didactice în completarea documentelor școlare care vizează progresul individual și cel al grupului de copii • Dezvoltarea capacității cadrelor didactice de a consolida comunitatea educațională 	<ul style="list-style-type: none"> • Monitorizare și evaluare în Planul Jena • Documente școlare privind evaluarea și completarea lor • Relația școală-familie și consolidarea comunității educaționale 	<ul style="list-style-type: none"> • Cunoașterea și dezvoltarea unor metode și tehnici de monitorizare a copiilor și a activității acestora • Cunoașterea documentelor școlare și capacitatea de a le completa corect și în conformitate cu realitatea • Capacitatea de a realiza evaluarea copiilor și de a elabora „darea de seamă subiectivă” și „darea de seamă obiectivă” • Gândire critică privind propria atitudine față de copii, părinți și colegi, ca parteneri în procesul educațional și capacitatea de a consolida relațiile cu ei • Inițierea unor activități pentru consolidarea relațiilor din comunitatea educațională

Lucrul independent vizează realizarea monitorizării și evaluării copiilor și completarea documentelor specifice; documentare a unor activități care conduc la consolidarea relațiilor din comunitatea educațională.

Tabelul nr. 5. Modulul de dezvoltare conceptuală

Obiective	Conținuturi	Competențe dezirabile
<ul style="list-style-type: none"> • Actualizarea conceptuală a modelului și adaptarea la realitatea locală 	<ul style="list-style-type: none"> • Caietul educatoarei Planul Jena 	<ul style="list-style-type: none"> • Elaborarea unor documente specifice pentru planificarea și desfășurarea activității

În activitatea practică s-au testat materialele elaborate și s-au făcut demersurile necesare pentru aprobarea implementării lor în grupele Planul Jena, începând cu 2006-2007.

În organizarea cursului s-a încercat combinarea grupelor de nivel, astfel încât educatoarele, formate diferit în sistemul de educație din România, să poată experimenta prin propria formare continuă individualizarea și lucrul cu copiii de vârste și niveluri diferite. Toată experiența de formare continuă a fost proiectată să pună cadrele didactice în situații cu care se întâlneau la grupă, iar reflectarea și raportarea la propria experiență au asigurat o învățare profundă.

Iată, în continuare, câteva **opinii ale educatoarelor** care au participat la cursurile de formare și aplică până în prezent principii ale Planului Jena în lucrul cu copiii.

„Lucrez în alternativa educațională Planul Jena de la 1 septembrie 2003, la Grădinița cu Program Prelungit „Amicii” din Constanța. În prezent sunt cinci grupe care lucrează în această alternativă educațională. În cadrul cursurilor m-a atras modul în care ni s-au împărtășit informațiile, dar mai ales exemplele de bune practici de care am ținut seama în activitatea mea didactică. Colega cu care am lucrat la grupă, având mai multă experiență, a fost un mentor deosebit pentru mine.” (P.G., G.P.P. „Amicii”, Constanța, jud. Constanța)

„Planul Jena mi-a oferit oportunitatea să lucrez cu copii de vârste diferite, să observ cât de ușor se adaptează preșcolarii de trei ani la intrarea în colectivitate. De asemenea, am observat că preșcolarii de 4-5 ani devin mai responsabili, ajută, împărtășesc din experiența lor colegilor mai mici, fără egoism.” (P.G., G.P.P. „Amicii”, Constanța, jud. Constanța)

„Primul contact cu alternativa educațională Planul Jena a fost cea în calitate de părinte voluntar, la grădinița unde acum profesez. Această experiență mi-a oferit o perspectivă valoroasă.” (C.I., G.P.N. „Orizont”, Râmnicu Sărat, jud. Buzău)

„Individualizarea în procesul educațional, în cazul grupei noastre cu mulți copii, este posibilă prin organizarea pe grupe de vârstă combinate/eterogene. Gruparea aceasta a fost benefică copiilor grupei. S-a urmat modelul familial, ei având posibilitatea de a lucra

în funcție de ritmul propriu, de afinitățile și interesele individuale, dar și de capacitatea de înțelegere a fiecăruia. Copiii mai mari îi ocrotesc și-i ajută pe cei mai mici, iar cei mici învață de la cei mari. Astfel, copiii dezvoltă o independență mai mare față de educatoare și au posibilitatea de a se manifesta original și creativ, de a-și manifesta inițiativa.” (R.E., G.P.P. „Amicii”, Constanța, jud. Constanța)

„Un aspect pozitiv în alternativa Planul Jena este faptul că organizarea cursurilor am realizat-o printr-un orar săptămânal, nu zilnic, ceea ce mi-a permis o lejeritate și o eficiență sporită în organizarea și desfășurarea activităților.” (R.E., G.P.P. „Amicii”, Constanța, jud. Constanța)

„Îmi place faptul că în grădinițele organizate după Planul Jena nu se lucrează după un orar tradițional orientat pe discipline de învățământ, ci după un plan ritmic de activitate, în care se succed alternativ cele patru activități fundamentale care stau la baza procesului educativ: conversația, jocul, lucrul și serbarea. Este important să se țină seamă de interesele și aptitudinile fiecărui copil, de ritmul de lucru și de nivelul său individual. Se urmărește îndeplinirea de către toți copiii a unui ansamblu de cerințe minimale și stimularea lor pentru autodepășire și atingerea unor performanțe conforme cu natura proprie a fiecăruia.” (G.M., G.P.P. „Amicii”, Constanța, jud. Constanța)

5. Concluzii și perspective pentru viitor

Planul Jena există în România până în prezent doar la nivelul educației preșcolare, iar răspândirea sa teritorială este foarte modestă. Modelul nu a pătruns în învățământul primar. Prin comparație, alte modele educaționale alternative, precum Montessori, Waldorf sau Step by Step au avut mai mult succes și o răspândire teritorială mai mare, deși încă restrânsă în raport cu învățământul tradițional.

Potențialul Planului Jena este însă mare, fiind un model foarte potrivit mai ales pentru zonele rurale. În 2024, circa 44,2% din populație trăia în mediul rural. Acolo populația este preponderent îmbătrânită, iar condițiile de viață nu s-au ameliorat semnificativ în deceniile din urmă. În continuare, copiii din

mediul rural au mai puține șanse să-și finalizeze studiile și să-și schimbe statutul social prin educație. Există și în prezent un număr ridicat de unități de învățământ unde, din cauza numărului mic de copii, sunt organizate în continuare grupe/ clase de învățământ simultan, fără ca educatorii/ învățătorii să fie formați pentru această situație. În anul școlar 2020-2021, aproximativ 10% dintre elevii din clasele primare au fost cuprinși și au învățat în clase simultane, preponderent în mediul rural. În clasele simultane au fost în medie 14 elevi (Ghimiși, 2021). Chiar dacă Ministerul Educației dorește să restrângă numărul celor care învață în clase simultane, această evoluție nu pare foarte realistă pe termen scurt și mediu. Planul Jena, care promovează gruparea eterogenă a copiilor și utilizarea pedagogică a diferențelor dintre ei, ar putea oferi în aceste situații un model util, testat și validat. Dată fiind asemănarea dintre grădinițele și școlile cu învățământ simultan, pare viabilă o extindere a Planului Jena și la nivel primar în mediul rural, în clasele cu învățământ simultan. Însă, rămân de actualitate pentru o eventuală extindere provocările semnalate anterior (Jigău, 2000), precum:

- fluctuația cadrelor didactice în sistemul de învățământ, inclusiv angajarea în unități din mediul rural a suplinitorilor, care își prelungesc sau nu șederea în fiecare an într-o anumită unitate de învățământ, ceea ce face dificilă dezvoltarea continuă a echipei și a organizației;
- îmbătrânirea populației, inclusiv a cadrelor didactice formate, care se pensionează și părăsesc sistemul de învățământ;
- lipsa de interes a cadrelor didactice tinere și bine pregătite de a lucra în unități de învățământ din mediul rural;
- insuficiența includere în programele de formare inițială a unor elemente relevante privind teoria și practica alternativelor educaționale;
- insuficiența răspândire / acoperire teritorială a programelor de formare continuă pentru alternativele educaționale.

Mai există o direcție în evoluția sistemului de învățământ: înființarea, tot mai frecventă, de grădinițe și școli particulare. Numărul lor a crescut constant în ultimul deceniu pentru că mulți părinți sunt nemulțumiți de calitatea școlilor de stat și își doresc un altfel de educație pentru copiii lor. De regulă, aceste școli percep o taxă de la părinți, ceea ce limitează accesibilitatea la asemenea oferte educaționale. Prin urmare, apar adesea situații în care grupurile/ clasele sunt puțin numeroase (cu număr mic de copii) și atunci copiii sunt organizați în grupuri de vârstă eterogene. De exemplu, numărul grădinițelor și al școlilor

Montessori a crescut mult în ultimii ani, la fel ca numărul grădinițelor cu grupe eterogene de vârstă, care nu au introdus vreun model pedagogic alternativ. Atât în sectorul public, cât și în cel privat, Planul Jena poate să ofere un model, o soluție viabilă din punct de vedere pedagogic la o situație care reprezintă pentru mulți profesori o provocare didactică și organizatorică. Educatoare și părinți ai căror copii frecventau grupe Planul Jena au evidențiat elementele apreciate de ei cel mai mult:

- democratizarea procesului educațional și schimbarea rolului cadrului didactic;
- promovarea dialogului, comunicării și colaborării;
- promovarea dinamismului și a spiritului de inițiativă;
- promovarea respectului față de cei din jur și față de mediul înconjurător;
- promovarea atitudinilor responsabile și a spiritului critic;
- posibilitatea de individualizare în procesul educațional, chiar și în grupuri mari de copii;
- tratarea interdisciplinară a conținuturilor;
- formarea unor personalități complexe, adaptabile, care păstrează bucuria de a învăța.

Deci, cum s-ar putea merge mai departe și ce s-ar putea ameliora? Popularizarea mai bună prin publicații relevante, dar și în mediul online, introducerea în formarea inițială a unor elemente privind teoria și practica alternativelor educaționale, organizarea mai frecventă și cu acoperire teritorială mai mare a sesiunilor de formare continuă, organizarea de sesiuni de dezvoltare conceptuală, prin care să se actualizeze modelele pedagogice alternative. Toate alternativele educaționale, inclusiv Planul Jena, trebuie să răspundă în continuare la realitățile societății în care școala funcționează, pentru a-și demonstra utilitatea și a-și păstra locul în peisajul educațional românesc.

La conferința „Planul Jena în România – două decenii de existență”, desfășurată în septembrie 2014, la Mangalia, profesorul Kees Both, autor al cărții programatice „Jenaplan 21” (Both, 2021), ce schițează evoluția acestui model pedagogic în secolul XXI, spunea: „Din perspectiva mea, punctul forte al Planului Jena este deschiderea sa și posibilitatea de a-l actualiza. Se poate construi în continuare pe temelia oferită de acest model. Construcția nu trebuie să fie niciodată una definitivă, se poate remodela în funcție de necesități

și îmbunătăți în permanență. Este un model inovator, rotund și actual, în care pot fi inserate noile dezvoltări din domeniul științelor educației, îmbogățind sinteza dintre istorie și prezent.” Este o invitație incitantă pentru o nouă generație de specialiști în domeniul educației.

Mulțumiri

Mulțumiri editurii *Pädagogische Rundschau* pentru permisiunea de a publica articolul „Jenaplan-Pädagogik in Rumänien” (Cuciureanu & Pfützner, 2024), tradus în limba română și adaptat cerințelor Revistei de Pedagogie. Mulțumiri și cadrelor didactice care aplică principiile Planului Jena în grădinițe și care ne-au transmis feedbackul lor cu privire la impactul acestui model pedagogic asupra activității lor cu copiii și cu ceilalți membri ai comunității educaționale.

Activitatea de peste un sfert de secol în domeniul alternativelor educaționale a fost încurajată de doamna lector universitar Ioana Herseni și de domnul profesor universitar Viorel Nicolescu, cărora le rămân profund recunoscătoare.

Referințe

- *** https://www.edu.ro/comunicat_presa_112_2022_buget_2023
- *** Hotărârea Guvernului nr. 283, <https://lege5.ro/gratuit/gu3tqmbq/hotararea-nr-283-1993-privind-unele-masuri-referitoare-la-desfasurarea-invatomantului-in-anul-scolar-universitar-1993-1994>
- *** Legea învățământului nr. 84/ 1995, <https://lege5.ro/gratuit/haydgny/legea-invatomantului-nr-84-1995>
- *** Legea educației naționale nr. 1/ 2011, <https://lege5.ro/gratuit/geztsobvgi/legea-educatiei-nationale-nr-1-2011>
- *** Legea învățământului preuniversitar nr. 198/ 2023, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/271896>
- *** Regulamentul de organizare și funcționare a învățământului preuniversitar alternativ nr. 5571/ 2011, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/132658>
- *** Regulamentul din 23 septembrie 2024 de organizare și funcționare a învățământului preuniversitar alternativ, <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/288991>
- Both, K. (2006). Despre principiile de bază ale Planului Jena. Cum au luat ele ființă, ce reprezintă și la ce pot fi utilizate? *Revista de Pedagogie*, XXXIII(1), 41–48.
- Both, K. (2009). Timp și calitate pentru elev... și pentru profesor. *Revista de Pedagogie*, XXXVI(1), 21–32.

- Both, K. (2011). Copiii mici și noile media. O privire realistă. *Revista de Pedagogie, XXXVIII(2)*, 61–65.
- Both, K. (2014). Planul Jena în Olanda. *Revista de Pedagogie, LXII(2)*, 31–40.
- Both, K. (2021). *Jenaplan 21. Schulentwicklung als pädagogisch orientierte Konzeptentwicklung*. Hrsg. Oskar Seitz. Scheider Verlag Hohengehren.
- Cuciureanu, M. (2004). Peter Petersen și dimensiunea socială a educației. *Buletin științific, I(2)*.
- Cuciureanu, M. (2006a). *Educația altfel. Peter Petersen și modelul Planului Jena*. Cartea Universitară.
- Cuciureanu, M. (2006b). Kees Both în România. *Revista de Pedagogie, XXXIII(1)*, 49–52.
- Cuciureanu, M. (Coord.). (2007a). *Caietul educatoarei Planul Jena*. Institutul de Științe ale Educației.
- Cuciureanu, M. (2007b). Jenaplan in Roemenië. *Mensenkinderen. Tijdschrift voor en over Jenaplan onderwijs* 22, H. 105.
- Cuciureanu, M. (2007c). Der Jenaplan in Rumänien. *Kinderleben. Zeitschrift Gesellschaft für Jenaplan-Pädagogik*, H. 25.
- Cuciureanu, M. (2008). Planul Jena în România. *Alternativele Educaționale: Expresia Pluralismului în Educație. Simpozion Național*. Editura Școala Vremii.
- Cuciureanu, M. (Coord.). (2011). *Punți de trecere între învățământul tradițional și cel bazat pe modele pedagogice alternative în sistemul românesc de învățământ*. Institutul de Științe ale Educației.
- Cuciureanu, M. (2014a). Jena Plan – a solution for simultaneous classes? *Sibiu Alma Mater University Journals. Series C. Social Sciences* 3, Nr. 3, 11–14.
- Cuciureanu, M. (2014b). Quo vadis Planul Jena. *Revista de Pedagogie, LXII(2)*, 59–68.
- Cuciureanu, M., & Pfützner, R. (2024). Jenaplan-Pädagogik in Rumänien. *Pädagogische Rundschau*, Nr.4/ Juli-August 2024. Peter Lang – Internationaler Verlag der Wissenschaften, Berlin, 461-479.
<https://doi.org/10.3726/PR042024.0038>
- Cucos, C. (2017). *Istoria Pedagogiei. Idei și doctrine pedagogice fundamentale*. Editura Polirom.
- Centrul Național de Politici și Evaluare în Educație - Unitatea de Cercetare în Educație. (2020). *Învățarea la distanță. Anchetă cu privire la activitățile educaționale desfășurate în România, în perioada suspendării cursurilor școlare față în față*. <https://www.ise.ro/scoala-la-distanța-in-perioada-pandemiei-covid-19>
- Fefceac, M. (2006). Impactul asupra părinților a introducerii Planului Jena în grădiniță. *Revista de Pedagogie, XXXIII(1)*, 53.

- Felea, Gh. (Coord.). (2003). *Alternativele educaționale din România*. Editura Triade.
- Felea, Gh. (2014). Planul Jena la împlinirea a două decenii de existență în cadrul învățământului preuniversitar românesc. *Revista de Pedagogie, LXII(2)*, 41–58.
- Ghimiși, D. (2021, Octombrie 12). *10% din elevii din clasele primare, din România, învață simultan cu elevi din alți ani de studiu. Aproape 92% din dintre aceștia sunt din mediul rural*. Edupedu.ro.
<https://www.edupedu.ro/10-din-elevii-din-clasele-primare-din-romania-invata-simultan-cu-elevi-din-alti-ani-de-studiu-aproape-92-din-dintre-acestia-sunt-din-mediul-rural/>
- Herseni, I. (Coord.). (1992). *Modele educaționale alternative*. Institutul de Științe ale Educației.
- Jela, D., Strat, C., & Albu, M. (2004). *Afacerea Meditația Transcedentală*. Editura Humanitas.
- Jigău, M. (Coord.). (2000). *Învățământul rural în România: condiții, probleme și strategii de dezvoltare*. Institutul de Științe ale Educației.
- Martinescu, L. (2014). Orientarea în mediul înconjurător. *Revista de Pedagogie, LXII(2)*, 69–76.
- Petersen, P. (1940). *O școală primară liberă și generală după Planul Jena – Planul Jena cel mic* (trad. Lucian Bologa). Editura Cultura Românească.
- Petrescu, A., & Rafială, E. (2019). Alternative educaționale. În I.-O. Pânișoară & M. Manolescu (Coord.), *Pedagogia învățământului primar și preșcolar* (Vol. 2, pp. 25–53). Editura Polirom.
- Țircovnicu, V. (1975). *Pedagogia Generală*. Editura Facla.

The online version of this article can be found at:
<http://revped.ise.ro/category/2024-en/>

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

*To view a copy of this license, visit
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>
 or send a letter to Creative Commons,
 PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.*

Versiunea online a acestui articol poate fi găsită la:
<http://revped.ise.ro/category/2024-ro/>

Această lucrare este licențiată sub Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

*Pentru a vedea o copie a acestei licențe, vizitați
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>
 sau trimiteți o scrisoare către Creative Commons,
 PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, SUA.*